

שלום של מכה או ג'יהאד של מדינה? בטל ומבוטל (נאסח' ומנסוח') באסלאם¹

דוד בוקעי

מאפשר למוסלמים ללחום בלא-מוסלמים רק משום שאינם מוסלמים.⁷

רשימה זו, מסכמת את התעמולה האסלאמית במערב באפלי אתרי אינטרנט ופרסומים שונים, ברובם אף בהוצאות אקדמיות. התעמולים המוסלמיים מצטטים

1. זוהי הגרסה העברית של המאמר, "Peace or Jihad? Abrogation in Islam" שהופיע ב-Middle East Quarterly, סתיו 2007, <<http://www.meforum.org/article/1754>>.

2. Mustafa Akyol, "Terror's Roots Not in Islam", FrontPage Magazine, Oct. 20, 2004, <<http://www.frontpagemag.com/Articles/Read.aspx?GUID-{E746B660-CFE2-48CE-B27E-D2A1DBFAEBAF}>>; "Islam: The Religion of Peace" and "Status of Human Beings in Islam", *Islam: Beginner's Introduction*, Bihar Anjuman Foundation, Dubai, United Arab Emirates, Nov. 29, 2006.

3. <<http://www.jihadwatch.org/archives/005055.php>>; Mustafa Akyol, "Islam – The Religion of Peace", <http://www.biharanjuman.org/Islam_intro.htm>.

4. John L. Esposito, *What Everybody Needs to Know about Islam*, Oxford: Oxford University Press, 2002, pp. 61-64, 70-73, 117-127, 132-136; Natana Delong-Bas, "New Opinion of Ibn Abdel Wahhab", *Al-Ahram Weekly Online*, Jan. 26-Feb. 1, 2006, <<http://weekly.ahram.org.eg/2006/779/bo6.htm>>; Noah Feldman, *After Jihad: America and the Struggle for Islamic Democracy*, NY: Farrar, Straus and Giroux, 2003, pp. 221-226.

5. George W. Bush, Address to Joint Session of Congress, Sept. 20, 2001; idem, remarks, White House, Oct. 23, 2001; Tony Blair, British Prime Minister, Statement to Parliament on the London Bombings, July 11, 2005.

6. Karen Armstrong, "The True, Peaceful Face of Islam", *Time*, Sept. 23, 2001.

7. Jamal Badawi, "Islam, World Peace and September 11", video clips, <<http://www.onlineislamicstore.com/a3801.html>>, accessed May 16, 2007; idem, "Jihad, A Call to Humanity", <<http://www.islamicforumeuropa.com/live/life.php?doc-articleitem&itemId-326>>, accessed May 16, 2007.

הטענה שלא קיימת כפייה דתית באסלאם ושדת זו היא דת של שלום, משותפת לפעילים מוסלמים,² לאנשי אקדמיה,³ לפוליטיקאים,⁴ ולאנשי תקשורת.⁵ בעידן של טרור וג'יהאד, עולה הטענה, כי בשום מקום הקוראן אינו מתיר למוסלמים להילחם בלא-מוסלמים, רק משום שהם מסרבים להתאסלם.⁶ אלה התומכים בקיום סובלנות אסלאמית מצביעים על פסוקים בקוראן הדוחים שימוש באלימות ותומכים בשלום, בסובלנות ובפשרות.

סימוכין להכחשת הכפייה הדתית

במכתבו לרוברט ספנסר, מפברואר 2005, טען ד"ר ג'מאל בדווי, אחד מהתעמלנים המוסלמים המפורסמים במערב, כי הקוראן אוסר כפייה דתית (2:256). הוא מחנך לייחודיות אלה ולכיבוד כל הנביאים (2:285); לאחווה אנושית רחבה (49:13); לפלורליזם בדעות והשקפות (11:118, 5:48); ולגיבוש צדק והגינות אוניברסליים (5:8, 4:134). הוא תובע טיפול צודק, הגון ומכובד של אלה הפועלים בשיתוף פעולה עם המוסלמים (8:9-60), ועם "אנשי הספר", היהודים והנוצרים, תוך הדגשת היסודות המשותפים להם בקוראן (3:64, 5:5, 29:46). אלה הטוענים כי הפסוקים הללו בוטלו על-ידי מה שנקרא "פסוק החרב" (9:5), בטעות יסודם, אומר בדווי, והם אינם יכולים להביא הוכחות לטענתם. לדעתו, אין אפילו פסוק אחד שניתן לפרשו בקונטקסט ובנסיבות ההיסטוריות, כי הקוראן

המזרחן ד"ר דוד בוקעי מרצה בביה"ס למדע המדינה באוניברסיטת חיפה. פרסם וערך ספרים רבים בנושאי האסלאם והמזרח התיכון. חבר מערכת נתיב.

כי ההבנה של סיבות ההתגלות בעלת חשיבות קריטית לפרשנות הקוראן.¹¹ כל מי שחוקר את הקוראן מבלי לשלוט בדוקטרינה זו, הוא "מוגבל וחסר", ומי שאיננו מקבל את הדוקטרינה נופל מחוץ לזרם המרכזי, ואולי אפילו מחוץ לאסלאם.¹²

ואולם חוקרים אסלמסטיים אחרים טענו כי כל הסוגיה מבוססת על פרשנות לא נכונה של הפסוקים 2:106 ו-16:101. למשל, מוחמד אסד, יהודי שהמיר את דתו לאסלאם והיה שגריר פקיסטן באו"ם, טען כי כל הדוקטרינה איננה מבוססת ואנשי הדת הקלאסיים שגו בפרשנותם. הוא ציטט את פסוק 64 מסורה 10 כדי לחזק את הרעיון של חסינות הקוראן, ולכן לדעתו, יש לדחות את כל הדוקטרינה.¹³ כת האחמדיה, אשר מרוכזת בעיקר בפקיסטן, שוללת בתוקף את הדוקטרינה, משום שהיא פוגמת בעיקרון כי הקוראן הוא אלוהי ונקי מטעויות.

המלים הערביות "נאסח" ו"מנסוח", נובעות מהשורש נ.ס.כ., במשמעות לבטל, להחליף, לשנות. הן מופיעות ארבע פעמים בקוראן:

כאשר אנו מבטלים מסר או מעלימים אותו, אנו מחליפים אותו באחד טוב יותר או דומה לו. האם אינכם יודעים כי לאללה יש את הכוח על כל הדברים?

כאשר אנו מחליפים מסר באחר, ואללה יודע הטוב ביותר מה הוא גילה, הם אומרים: אתה המצאת זאת. אך רובם אינם יודעים.

אללה מבטל או מאשר מה שהוא חפץ, משום שיש לו לפניו את ספר הספרים.

אם אנו רוצים, אנו יכולים לקחת חזרה מה שגילינו לכם, ואז לא תמצאו אף אחד לתבוע אותנו מאיתנו.

משום שהקוראן איננו מאורגן כרונולוגית, התבצע מחקר עצום בהיקפו כדי לקבוע איזה פסוקים מבטלים ואיזה פסוקים מבוטלים. מכאן החשיבות העצומה של פרשנות (תפסיר) הקוראן. זהו המדע החשוב ביותר באסלאם, שהרי ללא פרשנות לא ניתן יהיה להבין בצורה נכונה את אופן ומהות הקוראן. המאמין צריך לפעול תמיד בהתאם לדוגמה שנתן הנביא, וכיצד הוא מפרש את הקוראן והחדית'.¹⁴ זו

במכוון פסוקים מתקופת מכה, בשנים הראשונות של פעילות מוחמד, בתקופה בה היה חלש ופגיע ותומכיו היו מועטים, אולם מתעלמים מהדוקטרינה האסלאמית המבוססת היטב בשריעה בדבר המלחמה בכופרים, או שהם עושים זאת תוך הונאה מתוחכמת. האפשרות השנייה סבירה יותר, מאחר שמוחמד מצוטט כאומר: "מלחמה היא הונאה",⁸ והקוראן קובע כי אללה מרמה את הכופרים והצבועים.

עם זאת, לא לכל פסוקי הקוראן יש אותו משקל והערכה. שלא בדומה לתנ"ך והברית החדשה, הקוראן הוא "הצגה של איש אחד", מוחמד, ובפרק זמן של 23 שנים בלבד (610-632). יתר על כן, הוא איננו ערוך בסדר כרונולוגי, אלא לפי גודל הפרקים ואורכם.⁹ כמו כן, קיימות התגלויות שנשכחו. או נמחקו בהשפעת השטן. ואין הסכמה באשר לאיזו מן הסורות היא הראשונה. או האחרונה. שנתגלתה על-ידי מוחמד.

האמנם, אין בקוראן אפילו פסוק אחד שניתן לפרשו בקונטקסט ובנסיבות ההיסטוריות, כי הוא מאפשר למוסלמים ללחום בלא-מוסלמים רק משום שאינם מוסלמים?

בתוך הפרקים עצמם, ישנם פסוקים מתקופות שונות ומקומות שונים. כך למשל פסוקים 193, 216 ו-217 בסורה 2 התגלו למוחמד זמן קצר לאחר שהגיע למדינה. לעומת זאת, פסוקים קודמים כמו 190, 191 ו-192 התגלו שש שנים לאחר מכן.¹⁰ כך גם קימת בעייתיות באשר לסורות אחרות לדוגמה, סורה 7 היא מתקופת מכה, כאשר פסוקים 170-163 הם מתקופת מדינה; סורה 17 מתקופת מכה, כאשר פסוקים 26, 32, 57, 80-73 הם מתקופת מדינה; סורה 26 מתקופת מכה, כאשר פסוקים 197, 227-224 הם מתקופת מדינה; סורה 68 מתקופת מכה, כאשר פסוקים 33-17, 50-48, הם מתקופת מדינה, ויש עוד מקרים רבים כאלה.

המחלוקת סביב חסינות הקוראן

חקר הסדר הקוראני ופיתוחו עד לדרגת מדע על ידי אנשי הדת המוסלמים, נקרא אסבאב אל-נוזול, סיבות ההתגלות. והוא חשוב ביותר. אבו אל-חסן אל-וחידי אל-ניסאבורי, שנחשב מאבות חקר התחום, קבע

11. Abu al-Hassan Ali Ibn Ahmad al-Wahidi an-Naisaburi, *Kitab Asbab nuzul al-Quran*, Cairo, Dar al-Kitab al-Jadid, 1969, p. 4.

12. Abu al-Kasim Hibat-Allah Ibn Salama, *An-Nasikh wal-Mansukh*, Cairo: Dar al-Ma'arif, 1966, pp. 4-5, 123.

13. Muhammad Asad, *Message of the Qur'an*, Gibraltar: Dar al-Andalus, Ernest Hahn, "Sir Sayyid Ahmad Khan's:1993, pp. 22-23, fn. 87; Controversy over Abrogation", *The Muslim World*, April 1974, p. 126.

14. Ahmad von Denfer, *'Ulum al-Qur'an: an Introduction to the Science of the Qur'an*, Leicester: the Islamic Foundation, 1994, p. 123.

8. Muhammad bin Isma'il al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari*, New Delhi: Kitab Bhavan, 1987, Vol. 4, Book 52, numbers 267, 269.

9. Richard Bell, *Introduction to the Qur'an*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1953, pp. 57-61; A.T. Welch, "kur'an", *The Encyclopedia of Islam*, Leiden: E.J. Brill, 1960, vol. 5, pp. 409-411.

10. Bell, *Introduction*: ראה: הקוראן, והכרונולוגיה של הקוראן, 6-8.

פקיסטני, קובע בעניין זה, כי החוקים יכולים להשתנות במשך הזמן, אך לא צריכה להיות כל בושה אם באותו פרק זמן ואצל אותו מחוקק עליון יוחלפו פסוקים זמניים בפסוקים קבועים. גורם נוסף לוויכוחים בקרב החוקרים ואנשי הדת המוסלמים, היא השאלה, האם אללה השכיח מזיכורו של מוחמד מספר התגלויות וגרם לאחרות להיעלם כמו אלה אשר מוזכרות בקוראן אך מעט ידוע עליהן. מכאן קצרה הדרך להגיע לדיון התיאולוגי הקלאסי, האם הפרשנויות הללו פוגעות ברעיון שהקוראן נצחי,²⁰ שהרי יש המפחיתים בפרשנות הביטול של הפסוקים שהתגלו על-ידי מוחמד בתקופת מכה, ורואים באלה שהתגלו מאוחר יותר בתקופת מדינה לא כמבטלים אותם, אלא כמרחיבים את הקונטקסט לשם הבנת המכלול.

בקוראן עצמו נקבע, בכל פרק, אם הוא מתקופת מכה או מדינה. מדוע הקביעה הזאת?

עקרון מבטל ומבוטל בקוראן

חוקרים אסלאמיים מהתקופה הקלאסית מסכימים על עקרון מבטל ומבוטל בקוראן. הם מדגישים את הדפוס כי מוחמד נזקק לדוקטרינה זו, משום שחוקי הקוראן היו קצרים ובלתי מספיקים לצרכי הקהילה האסלאמית המתרחבת. הוא גם שינה את הכללים והחוקים בהתאם לנסיבות. מרבית הוראות הקוראן נוסחו בתגובה לאירועים אקראיים ומחאות של אישים.²¹ ג'לאל אל-דין אל-סוויטי מסביר כמה מהנסיבות הללו: ראשית, לפעמים ההתגלות ירדה על מוחמד בלילה, ובבוקר הוא שכח אותה, ולכן אללה שלח לו את פסוק 106 בסורה 2, הקובעת כי ניתן לשנות פסוקים. שנית, מאחר והכופרים נהגו לומר כי מוחמד מטיף להוראות מנוגדות ומשנה את דבריו בהתאם לצרכיו, וזה מוכיח כי הוא ממציא דברים ולא מקבל השראה מאת אללה, לכן, שוב, הורד אליו פסוק 106 בסורה 2. שלישית, מוחמד התקשה לפעמים לתפוס את הנסיבות והצרכים של המאמינים, לכן הוא ביקש מאת אללה דברים, ואחר כך שינה אותם, כאשר מצא שלא ניתן ליישם אותם. רביעית, מוחמד לא רצה להביך את האנשים סביבו אשר אמורים היו לזכור את דבריו ושכחו מלים או קטעים, ולכן

Richard C. Martin, Mark R. Woodward, with Dwi S. Atmaja, *Defenders of .20 Reason in Islam: Mu'tazilism from Medieval School to Modern Symbol*, Oxford: Oneworld Publications, 1997, pp. 25-26, 47-48, 126-128, 210-217; Louis Gardet, "Kalam", *The Encyclopedia of Islam*, vol. 4, pp. 468-471; Daniel Gimaret, |Mu'tazila", *The Encyclopedia of Islam*, vol. 7, pp. 788-789.

Ali Dashti, *23 Years: A Study of the Prophetic Career of Mohammad*, .21 Costa Mesa, CA: Mazda, 1994, p. 54.

הסיבה שאיש הדת, הפילוסוף וההיסטוריון האנדלוסי, אבו מוחמד אבן חזם, פיתח ניתוח בלשני של פרקי הקוראן, וקבע את הסדר הכרונולוגי של הפרקים, כולל את כל הפסוקים שבוטלו ואיזה פסוקים ביטלו אותם.

שתי תופעות מבהירות את החשיבות הקריטית של הנושא, ושתייהן בעלות השפעה עצומה על המאבק התעמולתי האסלאמי במערב. ראשית, הספירה האסלאמית מתחילה בשנת 622, כאשר מוחמד ברח ממכה, ולא ממועד תחילת נבואתו, בשנת 610. מכאן, שכבר בהגדרה זו, יורדת חשיבות הפרקים מתקופת מכה לעומת הפרקים מתקופת מדינה. אם המעבר למדינה, הוא החשוב בהיסטוריוגרפיה הדתית האסלאמית, הרי מה שהיה לפני כן הופך בעל חשיבות משנית, אם בכלל. שנית, בקוראן עצמו נקבע, בכל פרק, אם הוא מתקופת מכה או מדינה. מדוע הקביעה הזאת? משום שהיא בעלת חשיבות עליונה בפרשנות הקוראן, וזו הסיבה מדוע נזקקים להבנת "סיבות ההתגלות" וסוגיית "מבטל ומבוטל".

אזורי הנוחות של האסלאם

במקום להסביר את היעדר העקביות בפרקים ובפסוקים בקוראן, העדיפו החוקרים ואנשי הדת האסלאמיים, להודות בהבדלים, וקבעו באופן גורף כי פסוקים מאוחרים יותר ביטלו פסוקים קודמים.¹⁵ הם ביססו את ההבנה התיאולוגית לא רק על בסיס הקוראן, אלא גם האירועים הבולטים בחיי מוחמד, כפי שמופיעים בחדית! כך, לדברי אבו אל-אעלא בן אל-שיח'יר, אחד ממוסרי החדית' האמינים, קבע כי מוחמד ביטל כמה מהפסוקים והחליף אותם באחרים,¹⁶ וכי התגלויות קודמות יכולות להתבטל ובמקומן יתגלו אחרות.¹⁷

מבחינת אנשי הדת המוסלמים, הביטול מתבצע לא רק בנוגע לקוראן, אלא גם להתגלויות קודמות, כמו אלה שהועברו על-ידי משה או ישו.¹⁸ עבדאללה יוסף עלי, אחד מפרשני וממתרגמי הקוראן הידועים, מפרש את פסוק 106 בסורה 2 בקביעה כי שליחות אללה דומה לאורך כל הזמנים, אך צורתה יכולה להשתנות בהתאם לנבואות הספציפיות. מוחמד קיבל הרשאה מאללה לשנות את הברית הישנה והחדשה.¹⁹ עבד אל-מג'יד דריאבדי, פרשן קוראן

John Burton, "Naskh", *The Encyclopedia of Islam*, Leiden: E.J. Brill, 1960, .15 vol. 7, p. 1010.

Muhammad Abu al-Husain Muslim bin al-Hajjaj al-Nisapuri, *Sahih Muslim* .16 (Riyadh: International Islamic Publishing House, 1971), book 003, no. 0675.

'Abdallah Ibn 'Umar al-Baydawi, *Anwar at-Tanzil wa-Asrar at-Ta'wil*, .17 Riyadh: Dar at-Tiba'ah, 1997, pp. 116-117.

סורה 2, פסוק 106, מתייחס לדברות ולציוויים שהועברו לנביאים לפני מוחמד.

Abdullah Yusuf Ali, *The Glorious Qur'an: Text, Translation, and* .19 *Commentary*, Leicester: The Islamic Foundation, 1978, pp. 46-47.

• להלן טבלת ממצאים בולטים של מבטל ומבוטל

מבטל	מבוטל	סוגיה
2:185	2:184	צום
2:234	2:240	גירוש נשים
2:285	2:284	התגלויות
3:86-85, 9:73	2:256, 2:62, 5:69	סובלנות - "אנשי הספר" ²²
4:12-11	2:240, 2:180	ירושה
5:90	4:43, 2:219	שתיית יין
8:66	8:65	יכולות לחימה
9:29	2:109, 8:69-60	היחס ל"אנשי הספר" ²³
9:36	45:14, 2:217	איסורי לחימה
22:52	19:53-23	שטן ובנותיו
24:2	4:17-15	ניאוף
33:50	33:52	נשות מוחמד
58:13	58:12	הענקת כסף
64:16	3:102	הפחד מפני אלה
73:20	2:73-3	תפילת הלילה

היכולת של מוחמד להוסיף או להסיר או לשנות פסוקים בהתאם לשאלות המאמינים ולסוגיות בנות הזמן, מעניקה לאסלאם ייחודיות רבה וגמישות תפעולית, טוען אל-סוויטי, ומשום שדוקטרינת מבטל ומבוטל מייצגת את עוצמתו של האסלאם. עם זאת, הגישה יוצרת בעיות אמינות קשות ומעוררת תמיהות באשר למהותה של הבשורה הדתית, ועד כמה הייתה נתונה למניפולציות. בקרב אנשי הדת הסונים יש מחלוקת בשאלה האם הסונה יכולה לבטל את הקוראן. האסכולות המאלכית והחנפית קובעות שהסונה והקוראן יכולים לבטל אחד את השנייה, והאסכולה השאפעית דוחה זאת. אל-נחאס מקטלג את העמדות בהתאם:

אנשי כופה מסכימים שהקוראן יכול לשנות את הקוראן והסונה; השאפעים קובעים כי הקוראן יכול לשנות רק פסוקים מהקוראן ולא מסכימים שהסונה יכולה לשנות

²² Al-Hilali and Khan, *The Noble Qur'an*, p. 21, fn. 1; Nahhas, al-Nasikh wal-Mansukh, pp. 76-77, קובע כי 9:29 מבטל את כל הפסוקים הקוראים לסובלנות כלפי היהודים והנוצרים.

²³ Majid Khadduri, *Islamic Jurisprudence. Shafi'i's Risala*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1961, pp. 123-127, 195-205.

²⁴ Al-Hilali and Khan, *The Noble Qur'an*, p. 21, fn. 1; Nahhas, al-Nasikh wal-Mansukh, pp. 76-77, קובע כי 9:29 מבטל את כל הפסוקים הקוראים לסובלנות כלפי היהודים והנוצרים.

הוא קבע כי אלה שנשכחו על-ידם הם מאותם פסוקים ששנונו על-ידי אלה.

כך למשל, מוחמד קבע את פסוק 187 בסורה 2, המסדירה את חיי המין בחודש הרמדאן, לאחר פניית עומר בן אל-ח'טאב. היה ידוע בקרב המוסלמים כי פסוקים רבים בקוראן בוטאו ובעצם הובאו על-ידי עומר בן אל-ח'טאב, שהרי: "אללה הניח את האמת על לשונו של עומר ועל ליבו". בתקופת הרמדאן נהגו המוסלמים לאכול ולשתות ולקיים מין עם נשים. אך לאחר שהלכו לישון והתעוררו - הם נמנעו. אך עומר בן אל-ח'טאב קיים יחסי מין עם אחת מנשותיו לאחר שהתעורר משנתו. הוא הלך למוחמד וסיפר לו על כך. עקב כך, אללה שלח את הפסוק: "זה חוקי עבורכם לבוא את נשותיכם לביל הצום". כך גם שינה מוחמד את פסוק 95 בסורה 4 המעודד את הלוחמים לצאת למלחמה כדי לזכות בגן עדן, וקובע כי המאמינים היושבים בביתם ואינם נלחמים למען אללה אינם שווים לאלה הנלחמים. בנסיבות אלה, פנה אליו אדם עיוור, עמרו אבן מקתום, ותהה מדוע הוא לא יוכל להגיע לגן עדן, שהרי הוא לא יכול להילחם. מוחמד ציווה לקרוא אליו את זייד, והורה לו להוסיף לפסוק: "מלבד אלה שהם מוגבלים ונכים". וכך גם המקרה בפנייתו של אום סלאמה, אחת מנשות מוחמד, מדוע רק הגברים זוכים לגן עדן והנשים לא, מיד אללה הוריד שלושה פסוקים התומכים בנשים (3:195, 4:32, 33:35).

אבן סלאמה, אחד מחוקרי האסלאם וממייסדי דוקטרינת מבטל ומבוטל, טוען כי הדוקטרינה מחויבת המציאות, משום שהיא חשובה בהבנת יסודות דת האסלאם. ההבדל היחיד הקיים בקרב אנשי הדת המוסלמיים איננו בקיומה, אלא בהיקפה - לאמור כמה שינויים יש בקוראן. ההיסטוריון המפורסם אל-טברי, קבע כי ניתן לעסוק בסוגיית מבטל ומבוטל רק בהקשר של ציוויים ואיסורים על ההטפה הדתית. לעומתו זיהה אבן סלאמה ארבע קטגוריות של מבטל ומבוטל:

- א) 43 פרקים שלא שונו כלל (אין מבטל ואין מבוטל): 1, 12, 36, 49, 55, 57, 61-2, 66-7, 71-2, 77-9, 82-5, 89, 90-4, 97-9, 100-2, 104-10, 112-4;
- ב) שישה פרקים שקיימו את סמכות המבטל אך הן עצמן לא שונו (יש מבטל אך אין מבוטל): 48, 59, 63-5, 87;
- ג) ארבעים פרקים עם שונו אך ללא סמכות מאשרת (יש מבוטל אך אין מבטל): 6, 7, 10, 11, 13, 15-8, 20, 23, 27-9, 30-1, 34-5, 37-9, 43-7, 51, 53, 54, 60, 68, 70, 74-7, 80, 86, 88, 109;
- ד) 25 פרקים בהם יש מבטל ומבוטל: 3-2, 5, 9-8, 14, 18-9, 21-2, 24-6, 33-4, 40, 42, 51-2, 56, 58, 73, 103, 108.

למוחמד,²⁸ למרות שיש אחרים הקובעים כי היה זה לפני האחרון. זוהי עמדתו של ההיסטוריון אל-טברי, אשר קבע כי פרק 9 המפואר יכול היה להתגלות רק לאחר כיבוש מכה, בשנת 630.²⁹

הדבר החשוב הוא כי הפרק הזה מבטל מכל וכל את הפרקים הקודמים בנוגע לשלום ולסובלנות. מוחסין ח'אן, מתרגם צחיח אל-בוח'ארי לאנגלית, קובע כי אללה גילה את פרק 9 למוחמד כדי לזרוק הצידה כל מגבלות שהוטלו בעבר על פעולות המאמינים, וכדי לצוות על המוסלמים ללחום בכל הכופרים באשר הם, כמו גם כנגד היהודים והנוצרים – אם לא יקבלו את האסלאם. לכן, בתחילה מלחמה תוקפנית נאסרה על המאמינים; לאחר מכן היא הפכה למלחמת רשות (2:190) ולבסוף היא הפכה לחובה על כל המאמינים (9:5).³⁰ אכן, פסוק החרב (9:5) שינה ביטל והחליף 124 פסוקים שקראו לסובלנות, חמלה ושלום,³¹ וכל הדברים המצוטטים היום בידי התעמלנים האסלאמיים ותומכיהם במערב, בשקר יסודם.

מוחמד נזקק לדוקטרינת מבטל מבטל בקוראן משום שחוקי הקוראן היו קצרים ובלתי מספיקים לצרכי הקהילה האסלאמית המתרחבת

אבן קת'יר מצטט את אחד ממוסרי הקוראן הסמכותיים כדי לקבוע כי "פסוק החרב" ביטל כל הסכם שלום, כל הבנה וכל התניה בין הנביא לבין הכופרים, וכי לשום כופר לא היה יותר כל הסכם או הבטחה לביטחונו ושלומו מאז שסורה 9 התגלתה. מדוע? לפני שהתגלה פרק 9, מוחמד הגיע להסכמים עם שבטים ערבים רבים, אך לאחר שהתגלו הפסוקים 2:190-2, בשנת 630, הוא מצא צידוקים להפר את ההסכמים. אם הג'יהאד הוא מצוות אללה העליונה, ומשמעותה הריגת הכופרים, הפעולה המתבקשת היא שחוסר אמונה, אלילות וכפירה בדרכו של אללה חמורים יותר מאשר הריגת הכופרים. ההצדקה המוחלטת לכך הייתה עם קבלת סורה 9. אבן ג'וזאי מסכים גם הוא כי פסוק 5 בסורה 9 ביטל כל הסכמה והבנה וכל הפסוקים הקוראים לשלום בקוראן, וכך גם אל-ג'לאלין. דבר זה יצר עבור המוסלמים רישיון חוקי מטעם הדת להרוג את הלא-מאמינים באשר הם רק על בסיס סירובם לקבל את האסלאם. להלן רשימת הפסוקים שבוטלו:

את הקוראן; יש הטוענים כי הסונה יכולה לשנות את הקוראן והסונה; אחרים קובעים כי הסונה יכולה לשנות רק את הסונה ולא את הקוראן; ואילו אחרים קובעים כי אין לקבוע כללים, ויש לשפוט כל מקרה לגופו. למרות הוויכוח התיאולוגי הזה, קיימת הסכמה כי הדוקטרינה קיימת, חשובה ומופעלת – בכל מקום בו סורה מתקופת מכה נוגדת סורה מתקופת מדינה. וכך, פרקים 16, 29, 52, 73, ו-109, הכוללים את מרבית פסוקי השלום והסובלנות, הן מתקופת מכה, ולכן צריך לקבוע את מקומם הנחות לעומת הפרקים מתקופת מדינה.

בכופרים באשר הם, הצהרות אלה זוכות לתשואות באולמות הרצאות באקדמיה ובחדרי דיונים דיפלומטיים, אך הן שגויות לחלוטין, גם עקב אי-ההבנה של חשיבות דוקטרינת מבטל ומבוטל בתיאולוגיה האסלאמית. חשוב להפנים כי מה שחוקרי האקדמיה מאמינים, ומה מרבית המוסלמים מאמינים הם שני דברים שונים לחלוטין. לגבי אסלאמיסטים ומוסלמים רדיקאליים רבים דוקטרינת מבטל ומבוטל היא לא רק אמיתית אלא גם המציאות הנכונה מבחינה דתית, ומה שהמערב קורא ג'יהאד של טרור וחסול הכופרים, הוא אכן כך.

בתקופת מוחמד, הקהילה האסלאמית עברה שלושה שלבי התפתחות עיקריים. בשלב הראשון, מכאן חשיבות הקשר בין דוקטרינת מבטל ומבוטל בנוגע לג'יהאד כמלחמת קודש למען אללה. כל אותן הצהרות כי אין כפיה בדת באסלאם, וכי הג'יהאד מיועד בעיקרו למאבקים פנימיים ולא מלחמה 610-622, אללה ציווה על המאמינים הגבלה בתגובותיהם והתאפקות, עקב היותם מועטים וחלשים; בשלב השני 623-626, אללה התיר למאמינים ללחום מלחמה מוגבלת בלבד, ובתגובה ליריבים; אך מסוף שנת 626 ועד 632 אלה ציווה את המאמינים ללחום בכופרים בכל האמצעים, מלחמה תוקפנית ואלימה, כולל היהודים והנוצרים.²⁵

פרק 9 של הקוראן, קרוי גם "האולטימאטום", הוא החשוב ביותר להבנת סוגיית ומרכזיות דוקטרינת מבטל ומבוטל והג'יהאד כנד הכופרים באשר הם. זהו הפרק היחיד בקוראן שאינו פותח בברכה: "בשם אללה הרחמן והרחום".²⁶ אנשי הדת ופרשני האסלאם מסכימים כי מוחמד קיבל את הפרק, מפסוק 30 ועד סופו, במחצית שנת 631, ומפסוק 1 ועד 29, לקראת סוף אותה שנה.²⁷ אל-בוח'ארי קובע כי היה זה הפרק האחרון שהתגלה

Al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari*, vol. 6, book 60, no. 129. .28

The History of Al-Tabari, vol. 8, pp. 160-187. ,Tabari-al. .29

Muhsin Khan, "Introduction", in *Sahih al-Bukhari*, pp. xxiv-xxv. .30

Ibn Hazm, *An-Nasikh wal-Mansukh*, pp. 19, 27; Muhi al-Din Ibn al-'Arabi, .31

Tafsir al-Qur'an al-Karim, Beirut: Dar al-Andalus, 1978, p. 69; Burton,

The Encyclopedia of Islam, vol. 7, "Naskh", p. 1010; Salama, *An-Nasikh wal-Mansukh*, p. 130, mentioned only 114.

James Robson, trans., *Mishkat al-Masabih*, vol. 2, Lahore: M. Ashraf, .25

1963-1965, book XV, chap. 5, pp. 752-755, book XVIII, chap. 1, pp. 806-

816; idem, *Mishkat al-Masabih*, vol. 3, book XVIII, chap. 5, pp. 836-839.

al-Bukhari, *Sahih*, vol. 9, no. 42. Ibn Kathir, Tafsir, vol. 4, p. 376.

Al-Suyuti, *Al-Itqan fi Ulum al-Qur'an*, part 1, pp. 60, 65, 164. .26

Alfred Guillaume, *The Life of Muhammad*, Oxford: Oxford University .27

Press, 1955, pp. 617-619; Yusuf Ali, *The Glorious Qur'an*, p. 435; Tabari,

The History of Al-Tabari, vol. 8, pp. 160-187.

מלחמה הגנתית באסלאם אין לה כל משמעות אלא כשלב הכרחי בשליחות האסלאמית העולמית, כפי שמוחמד קבע ופעל. אך הדעווה קודמת ל*גיהאד*: יש לקרוא לאנשים לקבל את האסלאם. אם הם יסרבו, יש לקרוא להם לשלם את מס הגולגולת (כלומר, יקבלו עליהם כתושבים את שלטון האסלאם). ורק אם יסרבו גם לזאת, יש להילחם נגדם מלחמת *גיהאד*. מכאן הצהרת מוחמד: "הם לא יפלוש אליך, אלא אתה תפלוש אליהם".³⁵

דייויד פאוורס (Powers), אחד מחוקרי האסלאם הקלאסי הידועים מסכים כי פסוק 5 בפרק 9 מבטל ומחליף 124 פסוקי שלום וסובלנות בקוראן, ומחייב מלחמה התקפית נגד כל הכופרים באשר הם. אולם, לטענתו, הפסוק עצמו נחשב מבוטל, משום שסופו מבטל את תחילתו: "אם הם יקבלו עליהם את מצוות התפילה והצדקה, אפשר להם ללכת בדרכם".³⁶ אך התניה זו לא רק שאיננה מאפשרת מוצא של כבוד לבלתי מאמינים, לא רק שאיננה מבטלת את החלק הראשון, אלא שהיא מייצגת את האסלאם במלוא קיצוניותו האלימה. שהרי, מה משמעות קבלת התפילה והצדקה על-ידי הלא-מאמינים? בכך הם הופכים למוסלמים. מובן מאליו כי ברגע שהם מוסלמים, אין סיבה לחסל אותם ככופרים. כלומר, החלק השני של "פסוק החרב", לא רק שאיננו מבטל את החלק הראשון, אלא הופך אותו למחייב יותר, ומכאן אלימותו הרבה: או שהכופרים ימירו את דתם ויקבלו עליהם את האסלאם או שהם יחוסלו.

אין שום פסוק המצוטט על-ידי התעמלנים המוסלמים בני-זמננו ואסלאמיסטים התומכים בהם, כי האסלאם הוא דת של שלום וחמלה, כמו פסוק 256 בסורה 2. עבור שיח' עבד אל-רחמן, השופט הדתי הראשי של פקיסטן, פסוק זה הוא בעל חשיבות עליונה, וכולל בתוכו את האמנה המלאה של החירות והמצפון, ללא תקדים בהיסטוריה האנושית.³⁷ אך, צריך להבין את הקונטקסט. מוחמד קיבל את הפסוק בשנה הראשונה לשיבתו במדינה, בשנת 624, כאשר הוא נזקק לתמיכתם של היהודים להצדקת הדת שהוא הביא לערבים. אל-נחאס, בסמכותו של אבן עבאס, ממקורבי הנביא ואחד ממוסרי ה*חדית'* החשובים והאמינים ביותר, קבע: אנשי הדת היו חלוקים בנוגע לפסוק. חלק טענו שהוא בוטל על ידי פסוק 73 בסורה 9, או 9:5, משום שמוחמד הכריח את הערבים לקבל את האסלאם, ולהילחם באלה שסירבו ולא הייתה להם חלופה אחרת. אחרים טענו כי הפסוק לא בוטל ביחס ליהודים ולנוצרים, ורק הכופרים

;2:256 ;2:217 ;2:192 ;2:191 ;2:190 ;2:139 ;2:109 ;2:83 ;2:62 ;3:20 ;3:28 ;4:15 ;4:4 ;16 ;4 ;63 ;4:80 ;4:81 ;4:84 ;4:90 ;4:91 ;5:2 ;5:13 ;5:99 ;5:102 ;6:66 ;6:70 ;6:91 ;6:104 ;6:106 ;6:107 ;6:108 ;6:112 ;6:113 ;6:137 ;6:158 ;7:183 ;7:199 ;8:61 ;8:73 ;8:78 ;10:20 ;10:41 ;10:46 ;10:99 ;10:102 ;10:108 ;10:109 ;11:12 ;11:121 ;11:122 ;13:40 ;15:3 ;15:85 ;15:89 ;15:94 ;16:82 ;16:106 ;16:125 ;16:127 ;17:54 ;19:39 ;19:75 ;19:84 ;20:130 ;20:136 ;22:68 ;23:54 ;23:96 ;24:54 ;27:92 ;28:55 ;29:46 ;29:50 ;30:60 ;32:30 ;33:48 ;34:25 ;35:23 ;36:76 ;37:174 ;37:175 ;37:178 ;37:179 ;38:70 ;38:88 ;39:3 ;39:15 ;39:39 ;39:40 ;40:12 ;41:34 ;42:6 ;42:15 ;42:48 ;43:14 ;43:83 ;43:98 ;44:59 ;45:14 ;46:35 ;47:4 ;50:29 ;50:39 ;50:45 ;52 ;48 ;53:29 ;53:39 ;54:6 ;58:8 ;58:9 ;58:11 ;60:8 ;60:9 ;68:48 ;70:42 ;73:10 ;74:11 ;76:8 ;76:24 ;86:17 ;88:22 ;88:23 ;88:24 ;109 ;95:8 ;93:22 ;6.

לגבי אסלאמיסטים ומוסלמים רדיקאליים
רבים דוקטרינת מבטל ומבוטל היא לא רק
אמיתית אלא גם המציאות הנכונה
מבחינה דתית

לטענת אבן קת'יר, בפרשנותו לפסוק 5 בסורה 9, אבו בכר, החליף הראשון, השתמש בפסוק זה כדי להצדיק את המלחמה בכופרים, אלה שלא היו מוכנים להתאסלם, ואלה שלא יהיו מוכנים לשלם מס גולגולת. נאמר ב*חדית'*, כי עומר בן אל-ח'טאב, החליף השני, קבע: "אני צויתי ללחום בכל האנשים עד שהם יעידו כי שום אלוה מבלעדי אללה, ושמוחמד הוא שליחו של אללה", וכי "פסוק החרב" ביטל והחליף את כל הפסוקים המנוגדים לו בקוראן.³² מאוחר יותר הוא קבע: "גן עדן נמצא תחת חוד החרבות... הנביא שלנו הביא לנו את שליחות אללה... מי מאיתנו שיהרג במלחמה למען אללה ילך ישירות לגן עדן... ואויביו ילכו ישירות לגיהנום".³³

מוחמד סעיד רמאדן אל-בותי, איש דת מאוניברסיטת אל-אזהר, כתב כי פסוק 5 בסורה 9 איננו מותיר כל מרווח חשיבה בנוגע למה שקרוי מלחמת הגנה. הפסוק קובע כי מלחמת קודש נתבעת ולגיטימית בחוק האסלאמי דווקא, כי היא מלחמה התקפית, ובהיותה השיא המכובד מכל מלחמת קודש צודקת. מטרתה להביא לעליונות דברי אללה, לבסס את הקהילייה האסלאמית על יסודות דתיים בהתאם לקביעת השריעה, ולייסד את ממלכת אללה על פני היקום.³⁴

ibid., p. 242. 35

David S. Powers, "The Exegetical Genre *nasikh al-Qur'an* was 36 *mansukhuhu wa-mansukhuhu*", in *Approaches to the History of the Interpretation of the Qur'an*, Andrew Rippin, ed., Oxford: Clarendon Press, 1988, pp. 130-131.

Sheikh Abdur Rahman, *Punishment of Apostasy in Islam*, Lahore: Institute 37 of Islamic Culture, 1972, pp. 16, 18-19.

Ibn Kathir, *Tafsir*, vol. 4, pp. 375, 377. see also: Khadduri, *Islamic 32 Jurisprudence: Shafi'i Risala*, pp. 333-352, notes, pp. 33-39.

Al-Bukhari, *Sahih al-Bukhari*, Vol.4, no. 55. See also: Vol. 4, no. 386. 33

Muhammad Sa'id Ramadan al-Buti, *Jurisprudence in Muhammad's 34 Biography*, Damascus: Dar al-Fikr, 2001, pp. 323-324.

העליונה שלהם, הבשורה החשובה ביותר היא, שהם אינם מתים, אלא חיים לצידו של אלה (2:154, 169-171: 3). יתר על כן, "הסובלנות" מעוצבת על-ידי שלושה חדיתיים המיוחסים למוחמד: "מי שחולק על פסוק אחד מהקוראן – עירפו את ראשו" (סונאן אבן מג'אה); "מי שמשנה את דתו המוסלמית – הירגו אותו" (צחיה אל-בו'אר); ו"אין שום קהילה בעולם ממנה לא תוכלו להביא לי מוסלמים, והטוב ביותר הוא שתהרגו את הגברים ותביאו אלי את הנשים והילדים" (צחיה אל-תרמיד').

לסיכום

סוגיית מבטל ומבוטל באסלאם היא קריטית להבנת חשיבות הג'יהאד, מלחמת קודש והדעווה, לוחמת התעמולה לשינוי התודעה והלבבות. התעמולנים המוסלמים יכולים לטעון לסובלנות ולשלום באסלאם, וכי הג'יהאד הוא לצרכים פנימיים; פרשנים מערביים יכולים לשכנע את עצמם כי תעמולה כזאת נכונה. אך למשכילים, לחוקרים, ולהוגים המוסלמים ולמנהיגי ההמונים דברים אלה שוליים. הם יודעים היטב כי למעשה כי אין דבר כזה "אין כפייה בדת" באסלאם, וכי למעשה הסובלנות שמטיפים אליה היא בתוך הקהילה האסלאמית, הבנה וסובלנות וסלחנות בין המוסלמים לבין עצמם. היא אף פעם לא הייתה כלפי חוץ, כלפי הכופרים באשר הם.

המלחמה האמיתית במערכת הבינלאומית בת-זמננו, היא המלחמה על התודעה ועל נשמת דעת הקהל, ומבוצעת על-ידי התקשורת ואנשי האקדמיה. המוסלמים הפועלים במערב הם כולם חיילים ללא סייג במלחמה זו. בציטוטים שהם מביאים בפני דעת הקהל המערבית התמימה והנבערת כאילו האסלאם הוא דת של שלום וסובלנות, הם מציגים תמונה חד-צדדית ומסולפת באשר למציאות האמיתית. הדעווה והג'יהאד היו ועודם נוסחת המפתח להתפשטות האסלאמית בעבר, לתהליכי האסלאמיזציה והערביזציה, ולשינוי המציאות הבינלאומית כיום.

דוקטרינת מבטל ומבוטל מראה את הפרופורציות הנכונות. הפסוקים של מדינה שינו, ביטלו והחליפו את הפסוקים של מכה. החלוקה בין הפרקים של מכה לעומת הפרקים של מדינה איננה רק כרונולוגית, אלא מציגה שני פנים שונים לחלוטין של האסלאם ושל מוחמד: פעילותו בהיותו חלש במכה, לעומת פעילותו בהיותו חזק וכובש במדינה. אכן, הג'יהאד של מדינה ביטל והחליף את השלום של מכה. ברגע שמוחמד החל להרוג, לא פסקה החרב באסלאם מאז ועד היום, והאלימות היא המאפיין הבולט אם לא הדומיננטי. כדי להבין את אתגרי הפעילות האסלאמית הרדיקאלית כיום, את הג'יהאד העולמי, חיוני ביותר להכיר את כל ההיבטים והמשמעויות בתפיסת האסלאם את העולם, שהיא תפיסה אלימה, מלחמתית, ללא מגבלות רגשיות, ובכל האמצעים.

מחויבים לקבל את האסלאם או למות.³⁸ אל-סוויטי איננו רואה את הפסוק כמבוטל על-ידי 9:73, אלא כמפרש ומסביר אותו, בכך שהוא דוחה את הלחימה בכופרים באשר הם עד שהמוסלמים יתחזקו ויגברו על אויביהם.³⁹ כלומר, הסיבה היא פרקטית, כל עוד המוסלמים חלשים – 2:256 תקף. מרגע שהתעצמו – 9:5 תקף.

כך גם הדבר בנוגע לפסוק 29 בסורה 9 – המלחמה באנשי הספר, עד שישלמו את מס הגולגולת. הפסוק התגלה למוחמד כאשר הוא צווה להילחם בביזאנטיים והכין את המשלחת לטאבוק. אבן קת'יר הכריז כי המצווה להילחם ביהודים ובנוצרים עד שישלמו את מס הגולגולת מתוך כניעות וישפילו את עצמם, נובעת מהיעדר האמונה. אם הם היו מאמינים כנים ואמיתיים בדת, היא הייתה מובילה אותם באופן טבעי להאמין במוחמד ובתורתו, משום שכל הנביאים ציוו עליהם לעשות כך. מאחר והיהודים לא האמינו בו ובכל השליחים, ושללו את אלה הגדול מכולם, ואת הנביא, החזק ביותר והמושלם מכל הנביאים – נכפה עליהם מס הגולגולת מתוך הכנעה. לאחר שכל הפגאנים הובסו, והאנשים הצטרפו לאסלאם במספרים גדולים, וכל חצי האי הערבי הובטח תחת הכיבוש של המאמינים והפך למוסלמי, היהודים היו מחויבים להיכנע.⁴⁰

אכן, מחודש דצמבר 623 ועד יולי 632, המוסלמים נלחמו 66 מלחמות, מתוך מוחמד השתתף אישית ב-27 מלחמות. מכאן חשיבות החדיית: מי שמת מבלי שנלחם או שלא חש שהמלחמה היא מחויבות עבורו, ימות אשם בצורה כזו או אחרת של צביעות; אין יותר הגירה לאחר הכיבוש אלא רק ג'יהאד; השעה האחרונה לא תגיע לפני שהמוסלמים יילחמו ביהודים ויהרגו אותם.⁴¹

בתחילת המאמר הבאנו את דברי התעמולה של ג'מאל בדווי. עבורו צריך לעדכן את הרשימה:

המלחמה מחויבת על המאמינים (2:216); זהו ג'יהאד למען אלה (2:244) ועוד כשלושים פסוקים; כנגד כוחות השטן (4:76); ונגד הבלתי מאמינים, הצבועים ואנשי הספר (9:5, 9:73, 9:66, 9:29). חובה על המאמינים לערוף את ראשיהם (4:47, 8:12), ולהטיל טרור בליבותיהם (3:151), (8:60), כולל אנשי הספר (2:59), וכל זאת למען העולם הבא (4:74). עבור זאת, המאמינים ולוחמים בג'יהאד יזכו לגן עדן (3:195, 72:9, 22:3-13, 4:47-6), והפרס שלהם יהיו בתולדות שחורות עין (51-54: 44), (20-17, 52: 24-22: 56). התמורה

al-Nahhas, *An-Nasikh wal-Mansukh*, p. 80; Ibn Hazm, *An-Nasikh wal-Mansukh*, pp. 9, 12, 27, 42.

Al-uyuti, *Itqan fi 'Ulum al-Qur'an*, pp. 25-26. 39

Ibn Kathir, *Tafsir Ibn Kathir*, pp. 404-409, 546-547; Bukhari, *Sahih al-Bukhari*, vol. 4, book 53, no. 388; Guillaume, *The Life of Muhammad*, p. 620. Jews and Christians are the "worst of creatures, perverse, friends of Satan", Surah 4:76; Surah 5:51; Surah 58:19; Surah 98:1, 6.

Mishkat al Masabih, nos. (compiler and editor) Osman Yunus Maulana 41 147, 721, 810, 811, 1130: <<http://www.jamiat.org.za/isinfo/mishkat.html>>.